

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Taskovics Okszana

Ungvár orosz nyelve

a helyi orosz nyelvű sajtó tükrében (1918-1938)
(tézisek)

Русский язык г. Ужгорода

в свете местной русскоязычной прессы (1918-1938)
(тезы)

Nyelvtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Dr. Bárdosi Vilmos CSc, egyetemi tanár

Orosz Nyelvészet Doktori Program

Vezetője: Dr. Zoltán András egyetemi tanár

A védési bizottság tagjai:

Dr. Jászay László DSc., egyetemi tanár (bizottság elnöke)

Dr. Káprály Mihály CSs. (hivatalosan felkért bíráló)

Dr. Hegedüs Iván PhD (hivatalosan felkért bíráló)

Dr. Laczházi Aranka PhD (bizottság titkára)

Dr. Bárányiné Komári Erzsébet PhD

Témavezető:

Dr. Zoltán András DSc, egyetemi tanár

Budapest, 2013

Migrációs folyamatok folytán sok orosz él világ különböző országaiban. Számos posztszovjet országban az orosz nyelv hivatalos vagy nyilvánosan is beszélt nyelv lett. Több nyelv egyidejű működése következtében az orosz nyelv természetes módon gazdagodik ezekben az utód országokban helyi elemekkel.

Hasonló a helyzet Ukrajna különböző vidékein is, ahol ukrán lakossággal vegyesen több millió orosz anyanyelvű él. Az orosz nyelv fenntartotta a szovjet korszakból öröklött különböző nemzetiségek közötti kommunikációs nyelv szerepét.

Orosz nyelv és kultúra Ungváron és egész Kárpátalján hosszú történelmi időszak alatt különleges szerepet játszottak. Ez a szerepe a két világ háború között is fennmaradt, amikor a vizsgált területen számos orosz nyelvű sajtó jelent meg, orosz kulturális házak nyíltak meg és tömegrendezvényeket tartottak meg orosz kulturális élet különböző eseményei alkalmából.

Kárpátalja történelme, nyelve és kultúrája kutatók, politikusok és közéleti személyek állandó vita tárgyává vált. Nyelvi irányok szerepe helyi lakosság nemzeti öntudat kialakulásában, oktatási és kulturális szintének javításában túl- vagy alábecsülik a szerző pozíciójától függően.

Éppen ezért különösen érdekesek azok az írott emlékek, amelyek az események közvetlen szereplői által íródtak. A nyomtatott kiadványokat mindig széles olvasó körének szánják, így a cikkek témáinak meg kell egyeznie az olvasók érdekeivel, a nyelvének pedig érthetőnek kell lennie.

Ebből kifolyólag az e fajta korabeli sajtó értékes anyaggá válik objektív történelmi, politikai és nyelvész kutatások során. Annak ellenére, hogy számos munka született a két világháború közötti időszakról, az orosz nyelvű sajtó és nyelve elkerülte a kutatók figyelmét. Ugyanakkor különösen fontos lenne meghatározni az orosznyelvű sajtó régióban betöltött szerepét, valamint elemezni magát a nyelvet.

A kutatási téma a helyi orosz nyelvű sajtó és az orosz nyelv helyi változata, amely mindig is részben elszigetelve fejlődött az oroszországi (és szovjet-oroszországi) orosz nyelvtől.

A munka aktualitása abban rejlik, hogy a tárgyilagos elemzés alapján következtetéseket lehet levonni az orosz nyelv működésének sajátosságairól, valamint fejlődésének és változásának tendenciájáról többnyelvű nyelvi környezetben.

A dolgozat célja - tanulmányozni az ungvári orosznyelvű sajtó szerepét valamint nyelvi jellemzőit 1918-1938 közötti időszakban megjelenő újságok és folyóiratok elemzése alapján.

E cél elérése érdekében szükséges volt a következő **feladatokat teljesíteni**:

- megvizsgálni az orosz nyelv történelmét a régióban;
- meghatározni a nyomtatott sajtó szerepét nemzeti öntudat kialakulásában;
- megvizsgálni a csehszlovák kormány Kárpátalján folytatott nyelvpolitikáját;
- meghatározni a csehszlovák kormány oktatáspolitikájának alapvető irányait;
- megvizsgálni a nyomtatott sajtó nyelvének szerepét politikai befolyásolás szempontjából;

- részletesen elemezni a sajtó nyelvét fonetikai, helyesírási, morfológiai, szintaktikai, lexikológiai és összehasonlító lexikológiai szinten;

- az elemzés eredményei alapján meghatározni a helyi orosz nyelv jellemzőit, melyek megkülönböztetik őt a korabeli szovjet orosz nyelvtől.

Az eredmény várhatóan meg kell, hogy erősítse a **munka alapvető hipotézisét** - orosz nyelv általános helyi változatának a létezéséről, amely többnyelvű nyelvi közeg hatására jött létre.

Tudományos újdonsága abban rejlik, hogy a kárpátaljai orosz nyelv szerepét és jellegzetes helyi jellemzőit ebben a korszakban tudomásunk szerint eddig még senki sem vizsgálta.

A helyi orosz nyelv minden nyelvi szinten sajátos jellegzetességekkel rendelkezik, melyek megkülönböztetik őt az irodalmi változattól. A kutatási eredmények felhasználhatóak a társtudományok által hiszen a régió történelmének, művelődés történelmének, nevelés történelmének kutatása írott források értékelése nem lehet eredményes az orosz nyelv helyi jellegzetességek figyelembe vétele nélkül.

A nyelvi elemzést a vezető pártok és társadalmi szervezetek, továbbá független kiadók által kiadott legelterjedtebb orosz nyelvű kiadványok alapján végeztük el, amelyeket Ungvári Állami Egyetem Tudományos Könyvtárában, Kárpátaljai Helytörténeti Múzeum könyvtárában, valamint Kárpátaljai megyei tudományos szakkönyvtárban gyűjtöttük össze.

Emellett a kutatásban a szűkebb olvasó körnek szánt kiadványokra is kitértünk, mint például ifjúsági és humoros újságok. Összességében 1918-1938 közötti időszakban Kárpátalján megjelenő 12 orosz nyelvű kiadvány 103 lapszámát elemeztük, amelyeket 3 csoportra osztottuk:

1 csoport. Gyakori kiadványok (legalább heti 1-szeri megjelenéssel) és széleskörű elterjedéssel, amelyeket vezető ruszofil politikai pártok adták ki. Ebbe a csoportba az alábbi kiadványok tartoznak:

«Russzkaja Zemlja» – heti népi lap (1919-1938), Kárpátorosz munkás párt hivatalos szerve;

«Zemledelszkaja Politika» – Republikánus Mezőgazdasági Párt hivatalos szerve Kárpátalján (1927-1938), hetilap; (a kiadvány elődje 1927-ig «Kárpátorusszkij vesznik» újság volt (1921-1927));

«Karpatorusszkij golosz» – független napilap (1931 – 1934, 1938 – 1944), későbbiekben - Orosz nemzeti autonóm párt (RNAP) hivatalos szervvé vált;

«Russzkij vesznik» – hetilap, Autonóm Mezőgazdasági Szövetség hivatalos szerve, mely 1924-től 1939 ig jelent meg;

«Karpatorusszkij vesznik» – hetilap, Republikánus Mezőgazdasági Párt hivatalos szerve Kárpátalján;

2 csoport. Ruszofil társadalmi szervezetek kiadványai és folyóiratai, melyek havi egy vagy kisebb rendszerességgel jelentek meg. Ebbe a csoportba az alábbi kiadványok tartoznak:

«Karpatszkij kraj» - havi irodalmi-történelmi folyóirat, amelyet A. Dukhnovics társaság adta ki (1923-1924);

«Karpatszkij szvet» - irodalmi-társadalmi folyóirat, amelyet A. Dukhnovics társaság adta ki Ungváron havi rendszerességgel (1928 – 1933, 1938);

«Vzlet szokolinyj» - orosz "szokol" társaság folyóirata (kézirat) (1937), "Russzkij Szokol" társaság kulturális és nevelési részleg kiadványa.

3 csoport. Orosz nyelvű független újságok és folyóiratok. Ebbe a csoportba az alábbi kiadványok tartoznak:

«Russzkij Narodnyj golosz» – társadalmi független lap. 1934 és 1938 közötti időszakban jelent meg, először havonta háromszor, később pedig heti ötször.

«Szvobodnoje szlovo» – független lap. Megjelent először heti egy, utána kettő és végül heti három alkalommal (1925-1931). Annak ellenére, hogy az újság függetlenné kikiáltotta magát, valójában Orosz Népi Szövetség hivatalos szerve volt.

«Junyj drug» – havi képes folyóirat fiataloknak (1929-1930);

«Ku-ku» – komikus-szatirikus kétheti újság (feltehetőleg 1932 és 1934 között jelent meg).

A nyelvi elemzést helyesírási, szintaxisi, grammatikai és lexikai szinten végeztük, hogy minél több normától való eltérés példáját fedezzük fel és az 1918 és 1938 között Ungváron és Kárpátalján beszélt orosz nyelv legteljesebb leírását készítsünk.

Fonetika és a helyesírás – mivel az elterjedt kiejtés gyakran írásban is megjelenik, megpróbáltuk meghatározni orosz szavak kiejtését helyesírási hibákból kiindulva. Elemzés

során referenciaként N. Usakov és Sz. E. Kruckov szerk. "Helyesírási szótár"-at használtuk (Moszva, 1973).

Nyelvtan - ebben a fejezetben azokat a normától való eltéréseket vizsgáltuk, amelyek a különböző szófajokhoz tartozó szavak normákba ütköző használatában nyilvánulnak meg. Referenciaként V. V. Vinogradov szerk. "Orosz nyelv grammatikája" (Moszkva, 1960) 1. kötetét (Fonetika és morfológia), továbbá 2. kötetét (Szintaxis) használtuk.

Lexikológia - a kutatásunk közvetlen tárgya. Ezen a szinten törekedtünk meghatározni azokat a szavakat, amelyeknek a helyi jelentése nem felel meg az orosz normának. A szavak jelentését D. N. Usakov "Orosz értelmező szótár" (Moszkva, 1940) alapján végeztük.

Összehasonlító nyelvészet - azon az elemek meghatározása, amelyeket az újságírók valamilyen oknál fogva kölcsönözték más nyelvekből. Elsősorban itt ukrán, ruszin, cseh és magyar nyelvből kölcsönözött, valamint latin és francia eredetű szavakat vizsgáltuk.

Továbbá törekedtünk kideríteni egyes nyelvi elemek kölcsönzésének az okát.

Minden kiadványt külön-külön elemeztük. Lapszámok teljes tartalmát vettük figyelembe, kivéve az ukrán és ruszin nyelven íródott olvasói leveleket, illetve reklám szövegeket. Az összegyűjtött anyagot szisztematizáltunk a fent említett kritériumoknak megfelelően. Ott, ahol azt lehetségesnek találtunk, meghatároztuk a hatás eredetét, illetve megjelöltük annak valószínű okait. Mivel sok példa több csoportba is besorolható lenne, egyes esetek osztályozása a normától való eltérés legjellemzőbb sajátossága alapján történt.

Az elvégzett kutatás eredménye alapján **védésre a tanulmány fő eredményét bocsátjuk**: azt a hipotézist, hogy Kárpátalján létezett az orosz nyelvnek egy általános helyi változata, amely a többnyelvű nyelvi közeg hatására jött létre.

Orosz nyelv Kárpátalja területén hosszú történelemmel rendelkezik. Lengyelországból és később pravoszláv Oroszországból behozott egyházi szláv könyvek a helyi nyelv és kultúra kialakulásának alapjául szolgáltak. Figyelembe véve azt a tényt, hogy a köznép számára csak az egyházi szláv nyelven íródott könyvek léteztek, az egyházi szláv nyelv a helyi lakosság kulturális fejlődésében betöltött szerepe nyilvánvalóvá válik.

A XVII században Oroszországgal kialakított kulturális kapcsolatok erősödése révén a régióba sok orosz könyv kerül be, köztük történelmi témájúak is, ami lendületet adott a múlt megértésének és történettudomány keletkezésének.

XIX század első felében, miután meghíúsult az egyházi szláv nyelv hivatalos nyelvvé válása, három különböző kulturális irány alakul ki: ruszofil, ruszinofil és ukrainofil. A legtöbb támogatója a ruszofil iránynak volt.

A pánszláv és ruszofil eszmék elterjedésében nagy szerepet játszott az orosz katonákkal való találkozás, akik Ausztria segítségére siettek magyar szabadságharc legyőzésére. Kárpátaljai ruszofil mozgalom vezetői – A. Dukhnovics, A. Dobranszkij, I. Rakovszkij és mások Oroszországban a szabadság és a kulturális fejlődés zálogát látták.

Első világháború után Kárpátalján a nyelvi kérdés politikai kérdéssé vált. A helyzetet nehezítették csehszlovák kormány intézkedései, akik erőn felül teljesítették, hogy megakadályozzák autonómia megszerzését a régió által.

A kormány egyik legfontosabb eszköze e cél elérésében a nyomtatott sajtó és társadalmi szervezetek váltak, akik a háború előtti időszakkal ellentétben markáns politikai felhangot kaptak.

Húsz év alatt, 1919-től, amikor a St. Germain békekonferencia nemzetközi szinten elismerte ruszinok autonómiára való jogukat és 1938. októberig, amikor ezt az autonómiát valóban megkapták, eltelt majdnem két évtized, tele nép hőséges harcával a neki járó jogokért.

A legkövetkezetesebbek ebben a harcban a ruszofil pártok és hivatalos sajtó szervei voltak, ami az első autonóm kormány kialakításához vezetett Kárpátalján. A teljes háborúközti időszakra jellemző volt a társadalmi ellenállás a két kibékíthetetlen politikai-párti tábor - ruszofilok és ukrainofilok között, amely az élet minden területére hatással volt és nyomtatott sajtóban teljesedett ki.

E mellett a nyelv önmagában soha sem vált önálló problémává, mindig más témákkal együtt vizsgálták, mivel bármilyen ezzel kapcsolatos döntésre nagy hatással voltak politikai, vagyis nemzeti tényezők.

Ruszofil és ukrainofil irányzatok közti ellenállás és harc nem nevezhető toleránsnak, ami negatív hatással volt a nemzet egységességéről szóló eszmére. Ezt a hatást erősítette a csehszlovák kormány által Kárpátalján folytatott nyelvi politika is.

St. Germain békeszerződés értelmében a nyelvi kérdésben az összehívott "szejm"-nek a helyi országgyűlésnek kellett döntés hoznia. Azonban a „szejm” összehívását mesterségesen késleltették. Csehszlovák kormány sokáig az ukrán irányzatot támogatta, hogy gyengítse az orosz ellenfelét.

Azonban a korszak második felében Prága részben elkezdte támogatni az orosz irányzatot is, bár csak kulturális szempontból, valószínű figyelembe véve Szovjet Oroszországgal kötött szerződést illetve a németek ukrán irányultságú politikáját.

Mint sok más területen, a kormányzati politika az oktatás területén is következetlen volt. Mivel az írástudatlanság ruszinok között akár 70-90%-ot is elérte, a csehszlovák

kormány új iskolákat nyitott meg, ahova galíciai és orosz emigráns tanárokat hívtak meg. A tanítási nyelv választása (orosz vagy ukrán) ezért a többségben lévő tanároktól függött. Nehéz lenne megállapítani, hol és milyen nyelven folyt az oktatás, mivel a korabeli döntéshozók és kutatók gyakran úgynevezett "kisorosz" tanítási nyelvű iskolák csoportjába sorolják azokat az iskolákat, ahol a tanítás ruszin, ikrán vagy orosz, esetleg egyszerre többnyelvű volt.

Közvetett bizonyítékként arra, hogy a helyi lakosság orosznyelvű képzést részesítette előnyben az 1937-ban megtartott népszavazás szolgál, mely értelmében Jevmenij Szabo által szerkesztett orosz irodalmi nyelv nyelvtan szerinti tanításért a felmérésbe részt vett lakosság 73,19 %-a szavazott.

Két tény azonban vitatatlan marad.

Először is, az iskolák számának a növekedése (különböző becslések szerint 2-3-szori), másrészt, jelentős eltérés cseh nyelvű iskolák és a cseh lakosság aránya között a régióban. Továbbá, ahogyan a kiadványok vizsgálata során kiderült, a cseh iskolák finanszírozása négyszer haladta meg az orosz iskoláknak elkülönített forrásokat, és jobb feltételeket teremtettek a cseh nyelven tanuló diákok számára. Az cseh iskolák gyakran olyan településeken és létesültek, ahol gyakorlatilag nem is volt cseh nemzetiségű lakosság.

A két világháború közti időszakban Kárpátalján 118 újság és folyóirat jelent meg, köztük 70 orosz, ruszin és ukrán nyelven.

Ruszofil pártok és sajtó szervei orosz hivatalos nyelv Kárpátalján való bevezetéséért harcoltak. A többségük úgy gondolta, hogy a helyi lakosság nagyorosz nemzet része, a nyelvük pedig közvetlenül kapcsolódik nagyorosz dialektusokhoz.

Ukrán nyelvű sajtó ahhoz az állásponthoz ragaszkodott, mely szerint a kárpátaljai dialektusok ukrán nyelvcsoporthoz tartoznak, mivel közelebb állnak a Kárpátok túloldalán beszélt dialektusokhoz. Az ukrán sajtó fejlődése során a 30-as években bevezetett ukrán fonetikus helyesírás bevezetésében teljesedett ki.

A kiadói tevékenységben és oktatásban nagy szerepet játszottak Oroszországból és Galíciából érkezett emigránsok. Az általuk beszélt nyelv (ukrán vagy orosz) példaként szolgált a helyi kulturális élet képviselőinek és összességében pozitív hatással volt a sajtónyelv szintjére. Ugyanakkor, azzal, hogy megpróbálták befolyásolni az etnikai kultúrát, illetve saját pályára terelni a helyi vezetőket, az emigránsok erősítették az irányzatok megosztottságát és ezzel tönkretették a nemzeti öntudat kialakulásának a folyamatát.

Ruszofil társadalmi szervezetek, politikai pártok és kiadók két világ háború között igen aktív kiadói tevékenységet folytattak.

Ebben az időszakban Kárpátalján 32 orosznyelvű újság és folyóirat létezett. Témájuk, nyelvük és olvasóköriük nagyon különböző volt. A politikai sajtó mellett a vizsgált területen megjelentek tanároknak, ifjúságnak, „Szokol” mozgalomnak szánt kiadványok, valamint történelmi, irodalmi és humor magazinok. Ebből kifolyólag azt lehet megállapítani, hogy az orosz sajtónak széles olvasói köre volt társadalom minden szintjén.

A sajtónyelv tükrözte a reform előtti (forradalom előtti) orosz nyelvi normákat. Ez az 1918 után eltörölt betűk és forradalom előtti nyelvtani szabályok alkalmazásában nyilvánult meg. A mássalhangzóval végződő szavak végén használt ъ betűnek különleges szerepe volt, amely egyfajta "helyesség", "oroszság" és új szovjet rezsim elfogadás megtagadásának jelképévé vált.

Mivel a helyi tudósítók, fehér emigránsok és értelmiség képviselői nem ápoltak közvetlen kapcsolatokat Szovjet Unióval, nem volt lehetőségük figyelemmel kísérni az új államban végbemenő nyelvi változásokat.

Az elvégzett vizsgálatok alapján következtetéseket lehet levonni a vizsgált területen használt orosz nyelv sajátosságairól. A többszintű kutatás eredményeképpen sikerült kimutatni az orosz nyelv helyi változatára jellemző helyesírási, nyelvtani és lexikai sajátosságokat.

A normától való eltérések helyesírás szintjén részben lehetőséget adnak megítélni, hogyan ejtették ki valójában az orosz szavakat. Csak azokat a példákat vettük figyelembe, amelyek tükrözik a helyi beszélt nyelvet. Ezen a szinten minden kiadványban kimutatható az ukrán nyelv hatása.

Ez a hatás elsősorban azokban az esetekben nyilvánul meg, amikor felcserélődik az *-u* és az *-и* betű azokon a helyeken, ahol az ukránban [и] hang szerepel:

сyндикатъ, спытаетъ, добытъся, подписы, скрыпять.

Az *e* betű helyett bizonyos szavakban *э* betűt látjuk, ott, ahol az ukrán nyelvben [e] hang szerepel:

проэктъ, законопроэктъ, диэта.

A cikkekben gyakran találkozunk olyan példákkal, amikor a szerzők megpróbálják "oroszosítani" az ukrán szavakat, vagy átadni az ukrán szavakat orosz betűkkel:

спытаетъ, дуже потрібный.

A helyi lapszerkesztők által kiadott kárpátaljai kiadványok (például "Russzkaja Zemlja", "Zemledelszkaja politika" stb.) munkatársai gyakran folyamodnak különféle módszerekhez az új szavak alkotásában. Talán a cikkek szerzőjének elégtelen orosz tudás miatt gyakran találkozunk új szavak alkotási kísérletekkel annak ellenére, hogy az oroszban

megtalálhatóak azok megfelelői. Néha, a szóalkotás nyelvtani szabályoknak megfelelően történik, de a vagy a tö, vagy a képző nem felel meg a mondat kontextusának:

тяжелость, сепаратистический, парламентный, dokonченный.

Számos eltérés példáját látunk, amikor a szerzők az orosz nyelvben idegen szóalkotási módszereket használnak:

иллюстранор (иллюстратор), функционар партии, денунация, скандализация, разинствующая.

A legtöbb hibát a szerzők akkor követik el, amikor különböző utótagok segítségével az igék új jelentésárnyalatait képezik. Az esetek többségében a hiba a nem megfelelő előképző kiválasztásában rejlik:

очехизация, сконфисковать, приобѣщать, возбудила отъ сна, зорять.

Szintén sok példát találtunk az utóképző segítségével képzett melléknevek és igéből képzett főnevek esetén:

кандидатный, монархистическое, понижение, игнорировка.

Az általunk megfigyelt esetek azt mutatják, hogy az orosz nyelvű sajtóban a szerzők gyakran használták a szóalkotás különböző módszereit. Gyakran találkozunk olyan szavakkal is, melyek már léteznek és elterjedtek az orosz nyelvben

Főnevek esetében kárpátaljai kiadványokra jellemző a főnévi esetvégződések hibás használata. Ennek fő oka az orosz-ukrán nyelvi interferencia:

воспользовавшихся паничиною, очищая отъ деревъ, уже все въ порядку.

Ez a fajta eltérés elsősorban «Karpatorusszkij golosz» и «Karpatszkij szvet» és «Russzkaja zemlja» kiadványok esetében érvényes.

Bizonyos újságokban, mint például «Szvobodnoje szlovo», «Ku-ku», «Russzkij vesznik» látjuk vocativus használatát:

брате милый, ты, Русскій Народе.

A melléknevek kategóriában a hibás fokozás a legelterjedtebb hiba. A középfok képzéséhez a szerzők gyakran *май* kiegészítő szót használnak:

май дорожча.

A felsőfok képzése általában két féle módszerrel történik:

най- ukrán superlatívuszi előképző segítségével *középfokú melléknevekből*:

найтяжший, найхужий,

vagy az ukrán superlatívuszi *най-* előtag segítségével *alapfokú melléknevekből*:

найстрашная.

Sok kiadványra, feltehetően ukrán nyelv hatására, jellemző a nem kvalitatív melléknevek rövid alakjainak a használata főnevek előtt:

старыверховински русины, вступны испытаны.

A harmadik, olyan kiadványokra jellemző tulajdonság, mint például «Szvobodnoje szlovo» és «Karpatorusszkij golosz» – melléknevek alkotása *-ий* utótag segítségével (*-ой* helyett):

краевый, языковой.

Kárpátaljai újságok orosz névmások helyett gyakran ukrán megfelelőjüket használják. Elsősorban ez *какой, какая...* kérdő névmások (szövegben: *якія, якую...*), és *тебя, себя...* visszaható névmások (szövegben: *тебе, себе, мене...*) esetében érvényes.

Másik elterjedt hiba a névmások normától eltérő ragozása:

народъ противъ тѣмъ, не будь ей.

Gyakran ez a fajta hiba ukrán nyelv hatására alakul ki:

Насъ или себе?, тебе преслѣ довати.

Igék kategóriában az alábbi nyelvi sajátosságokat állapítottuk meg, melyek az összes kiadványra jellemzőek. Meg kell említeni a felszólító mód helytelen képzését:

узнай и борися, поступайме по примѣ ру ("Russzkaja zemlja", "Zemledelszkaja politika" példányai), feltételes mód helytelen képzését:

была бы побѣдила, можно бы разводится и виноградную лозу ("Russzkaja zemlja", "Russzkij vesznik", "Karpatszkij kraj").

Olyan kiadványokban, mint például "Zemledelszkaja politika", "Karpatszik kraj" gyakran találkozunk *-ся* helyett *-сь* végződés helytelen használatával múlt idejű alakok képzésére:

остались довольны, не продавалась, заливались, valamint visszaható igealakok képzése közben *-ся* visszaható utóképző elkülönítésével:

соединила ся,

és jelen idejű igék többes szám első személyű alakok helytelen képzését (feltehetően cseh nyelv hatására – cseh nyelvben jelen idejű igék többes szám első személyű alakok *-me* végződés segítségével képződnek, vagy ruszin nyelv hatására):

публикуеме, мы думаеме, постановляеме.

Minden kiadványba – "Karpatorusszkij golosz", "Karpatszkij szvet", "Vzlet szokolinyj", "Junuj drug" – a főnévi igenévek *-ть* helyett *-ти* végződéssel végződnek:

знати, вводити, собирати, подчеркнути, ami az ukrán nyelvre jellemző.

Sok normától való eltérést a viszonzyszavak elemzése során állapítottuk meg. Elterjedt volt az előljárásszavak hibás használata különböző szóösszetételekben:

скажемъ на другомъ мѣстѣ, въ выборахъ, на приказъ, подъ срокомъ.

Az összetett előjáró szavak egyik részét a szerzők gyakran helyettesítenek másik előjárószóval:

насколько..., постолько, такъ ...якъ, что ..., тѣмъ (kivéve "Karpatszkij szvet", "Vzlet szokolinyj", "Junuj drug" kiadványokat).

Orosz viszonzyszavak helyett gyakran találkozunk ukrán és cseh kölcsönzött megfelelőjükkel:

подать просьбу до, якъ разъ, обращаются до васъ.

A *no* előjárót *valami után* jelentésben (*уже по выборахъ*) ("Karpatorusszkij golosz"), *no* kötőszót – *a* jelentésben (*не парламентомъ, но народомъ*) (Karpatorusszkij golosz), *a* kötőszót – orosz *и* kötőszó jelentésében használják (*на церковную жизнь а на существование языка*) ("Karpatszkij kraj").

A szókapcsolatokban előforduló vonzattévesztés gyakori hiba a sajtónyelvben. Ezt a fajta eltérést minden kiadványban megtalálható (kivéve "Vzlet szokolinyj" és "Junuj drug"). Nyelvi interferencia csak részben tehető felelőssé ezekért a hibákért. Ilyen esetekben az eltérések ukrán, cseh és magyar nyelv hatására alakulnak:

посылать до школы, на культуру было забыто (cseh: zapomenout na), *голосовать на безбожниковъ* (magyar: szavazni valakire).

Azonban az esetek többségében a normától való eltéréseket nem lehet megmagyarázni más nyelvek által gyakorolt hatásával:

платить на школы, память от чего-н., идти в выборы.

A sajtónyelv orosz irodalmi nyelvtől való eltérése legjobban a lexikai szinten mutatkozik meg. Az eltéréseknek a száma kiadványonként változó, azonban mindegyik hangsúlyos közös vonásokkal rendelkezik. A legkevesebb eltérést az alábbi fehér emigráns kiadványokban rögzítettük: "Junuj drug", "Karpatszkij szvet" és "Vzlet sokolinyj". Az összes többi kiadványra jellemző orosz lexikai egységek a számukra nem jellemző jelentésben való használata:

выписать срок (назначить), переведение реформы (проведение), дать ультиматум, одушевленные друзья (воодушевленные jelentésben).

Azonban az elemzés során megállapítottuk, hogy az esetek nagy része szemantikai és frazeológiai kalk, amelyek elsősorban ukrán és magyar nyelvből jöttek át:

водитель – *руководитель* jelentésében, *брак* – *нехватка* jelentésében, *стоять в связи* – *быть связанным* jelentésében, *городской дом* – *ратуша* jelentésében.

A szemantikai kalkok többségét különböző kiadványok széles körben használják, ami azt bizonyítja, hogy a szó megváltozott jelentése berögzült a helyi orosz nyelv lexikai összetételébe. Ebben a kategóriában továbbá meg kell jegyezni a frazeologizmusok és idiómák hibás használatát, mely leggyakrabban az egyik lexikai egység másikkal való helyettesítésében nyilvánul meg. Az e fajta eltérésekkel gyakran találkozunk "Russzkaja zemlja", "Karpatorusszkij golosz", "Karpatszkij kraj" és "Karpatszkij kiadványokban:

постановка кандидата, дать ультиматумъ, за свой страхъ и рискъ.

"Russzkij vesznik" kiadványban sikerült észlelni olyan eseteket, amikor orosz szavak jelentését zárójelben közölt ruszin megfelelőjükkel magyarázzák:

сапоги (топанки), деньги (гроши).

Azonban, mivel ilyen esetek nagyon ritkán fordultak elő, ezek nem adnak alapot feltételezni, hogy az olvasók orosz nyelv tudása nem volt megfelelő és szükségük volt a mindennapi használatú szavak jelentésének magyarázatára.

A kárpátaljai sajtónyelv telítve van kölcsönzött szavakkal. Csak a "Junyj drug" és "Vzlet szokolinyj" kiadványokban nem észleltük e fajta elemeket (bizonyos kivételektől eltekintve). A kölcsönzött formákat két szempontból lehet vizsgálni: az átvevőnyelv és az átadó nyelv szempontjából.

Elemzés során csak néhány olyan témát sikerült meghatározni, amelyekben leggyakrabban történik a szavak kölcsönzése: ezek politika, kormányzati szervek, beosztások, vagy politikával, oktatással, szociális ellátással kapcsolatban. Ezzel együtt meg kell említeni, hogy az ilyen fajtájú szavakat kizárólag cseh nyelvből jöttek át:

урядник, подпора, экзекуция, высокая школа, еднота, материнский язык, параллельки.

A legtöbb példával politikai kiadványokban találkozunk, mint például "Russzkaja zemlja", "Zemledelszkaja politika", "Karpatorusszkij golosz" és "Risszkij vesznik".

A kölcsönzött szavak jelentős része azonban nem csak a fent említett témakörökből jött át. Olyan szavak, mint *яро, будущность, цло, хранены* és sok más gyakran megtalálhatóak Kárpátalja korabeli összes kiadványában.

Ha a kölcsönzött szavakat az átadó nyelv szempontjából vizsgáljuk, meg kell jegyezni, hogy a legtöbb kölcsönzött szó cseh és ukrán nyelvből jött át. Az összes kiadvány ugyanabban a jelentésben használja ezeket a szavakat:

ukrán- *держава, жито, урядники, боронити, cseh- контрольный урядъ, будуищность, позычки* stb.

Ukrán kölcsönzött szavak leggyakrabban "Karpatorusszkij golosz", "Russzkij vesznik", "Szvobodnoje szlovo", a cseh szavak pedig "Ku-ku", "Russzkaja zemlja" és "Zemledelcseszkaja politika" kiadványokban fordulnak elő.

Feltehetően, egyes esetekben ukrán kölcsönzött szavakként említett formák ruszin nyelvből jöttek át, mivel a két nyelv lexikai elemek gyakran megegyeznek. Az egyértelműen ruszin nyelvből kölcsönzött eseteket külön kategória keretein belül tárgyaljuk.

Magyar kölcsönzések (a már említett, elterjedt magyar kalkoktól eltérően) jelentősen kevesebbszer fordulnak elő, a számuk a kiadványtól függ. Azonban olyan szavakat, mint például *трафик, корчма, серум, гуцутський* széles körben használja számos szerző.

Mivel a ruszin lexikai elemek gyakran megegyeznek más nyelvű lexikai elemekkel, ebbe a kategóriában csak a nyilvánvaló ruszin kölcsönzött szavakat soroltuk. Ebben a kategóriában meg kell említeni olyan elterjedt szavak használatát, mint *хижа, звідати, потокъ*.

Meg kell említeni még egy sajátos tulajdonságát egyes kárpátaljai kiadványnak (többek között "Karpatorusszkij golosz", "Russzkij Vesznik" és "Szvobodnoje szlovo") a latin és francia eredetű szavak gyakori használata: *репрезентантка, ексекуция, експонироваться*.

Előfordul, hogy a mondatok annyira telítve vannak az e fajta szavakkal, hogy nehézé válik az értelmezésük:

«Въ понедѣльникъ отъ имени учительской организаціи въ школьный отдѣлъ явилась депутація, которая интерновалася въ дѣлъ дефинитивнаго назначенія учительства» ("Szvobodnoje szlovo").

Lexikai szinten minden kiadvány sajtónyelv sajátos eleme a szintaktikai normáktól való gyakori eltérés, ami vonzathibákban, szemantikai és frazeológiai kalkokban jelenik meg, továbbá ide sorolható az ukrán, cseh, magyar és ruszin nyelv a helyi orosz nyelv szókincsére gyakorolt erős hatása.

A vizsgálatok eredményeként az alábbi következtetéseket vontuk le:

Orosz nyelv Kárpátalján való széles elterjedésének történelmi előfeltételei voltak, mivel a keleti egyház magával hozta orosz szerkesztésű egyházi szláv könyveket és egyházi szláv nyelvet, amelyet a magyar szabadságharcig a történészek egyetlen helyes és irodalmi nyelvként tekintenek a vizsgált területen.

Az autonómia alakulása során a legnagyobb befolyása a ruszofil pártoknak és sajtószerveinek volt, ami Kárpátalja első autonóm kormány kialakításához vezetett.

Csehszlovákia Kárpátalján folytatott nyelvpolitikája és tervezése éles harchoz vezetett ruszofil és ukránofil irányzatok között a politikában, oktatásban, újságok és folyóiratok cikkeiben, ami lehetővé tette politikai nyomást gyakorlását a lakosságra kormány politikai támogatása céljából.

Az elvégzett kutatás azt tanúsítja, hogy Csehszlovákia oktatási politikája a helyi lakosság elcsehesítésére irányult, mivel a cseh nyelvű iskoláknak sokkal jobb feltételeket biztosítottak. Ez sok ellenhangot váltott ki a helyi sajtóban.

Mivel a két világháború közti időszakban nem tettek meg megfelelő lépéseket az irodalmi ruszin nyelv létrehozásához és kodifikálásához, a támogatói a háttérbe szorultak, ami következtében 20-as - 30-as években kiélesedik a harc a ruszofil és ukránofil irányzatok között.

Nyelvi elemzés során 1918 és 1938 között Kárpátalján megjelenő összességében 12 orosz nyelvű kiadvány 103 lapszámát elemeztük.

A többszintű kutatás eredményeképpen sikerült kimutatni az orosz nyelv helyi változatára jellemző helyesírási, nyelvtani és lexikai sajátosságokat.

A Szovjet Oroszországtól való elszigeteltség és többnyelvű környezetben való működése folytán orosz nyelvben nagy változások mentek végbe nyelv minden szintjén.

Az normától való eltérések jelentős része, mind nyelvtani, mind lexikai szinten, más nyelvek hatására alakultak és ez jellemző volt minden kiadványra.

A legnagyobb változások az orosz nyelv szókincsében megfigyelhetők.

A sajtónyelv elemzése során szerzett eredmények alapján megállapítható, hogy Ungváron a vizsgált időszakban létezett széles körben elterjedt és mindenki számára érthető orosz nyelv jellegzetes helyi változata.